

Csaba László: A rendszer lényege, hogy nincs tárgyalás, nincs alkudozás, az van, amit ők akarnak

Kovács-Angel Marianna | 2021. 01. 05. 10:59

Orbán Viktor egykori gazdasági tanácsadója lassú kilábalásra, és óvatosan, de az állami presztízsköltések visszafogására számít 2021-ben. A brüsszeli alkuról, a speciális magyar modellről és válságkezelésről, valamint az egyre nyíló társadalmi ollóról beszélgettünk a CEU professzorával, Csaba László közgazdász egyetemi tanárral, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjával.

Tisztán a gazdasági racionalitást figyelembe véve meglepődött a brüsszeli vétőfenyegetés feloldásán?

Egyáltalán nem. Bizonyos értelemben az Európai Unió mindig válságban van, és ezt nem kritikaként, hanem szimplán leíró jelleggel mondom. Kicsit olyan, mint egy nagy olasz család, ahol állandóan veszekednek, egymás felé hajítják a tényérokat, de amikor jön egy külső támadás, összerántanak, és mindenki kifelé ló. Ennek a működési módnak a velejárója az, hogy amikor sok pénzről van szó, még több ok van a civakodásra. Márpedig most nagyon sok pénzről döntöttek: a transzfer mértéke uniós szinten a GNI (bruttó nemzeti jövedelem) egy százaléka, az Európai Bizottság minapi konferenciáján bemutatottak szerint Magyarországon ez az arány négyszázalékos, az EU-ban egy főre számítva a harmadik legnagyobb. Ezért már megéri csörtézni, van tétje. Emellett ez arra is jó alkalom, hogy ki-ki a maga választóközönségének elmondja, hogy milyen keményen kiállt a nemzeti érdekek érvényesítéséért.

Mindig, amikor a költségvetésekről van szó, ez a táncrend. Mindenféle drámai események történnek, majd megegyeznek, mert ez a közös érdek. Azt senki nem vállalná, hogy fél vagy egy évig a kevésbé fejlett vagy éppen a járvány sújtotta déli államok ne vagy csak nagyon kevés pénzt kapjanak. Amióta **Margaret Thatcher** 1984-ben elérte, hogy ha a britek befizetnek 100 fontot, akkor 75-öt vissza kell kapniuk, minden nagyobb pénzügyi döntésnél operai drámák történnek. Gildának ott a hátában a kés,

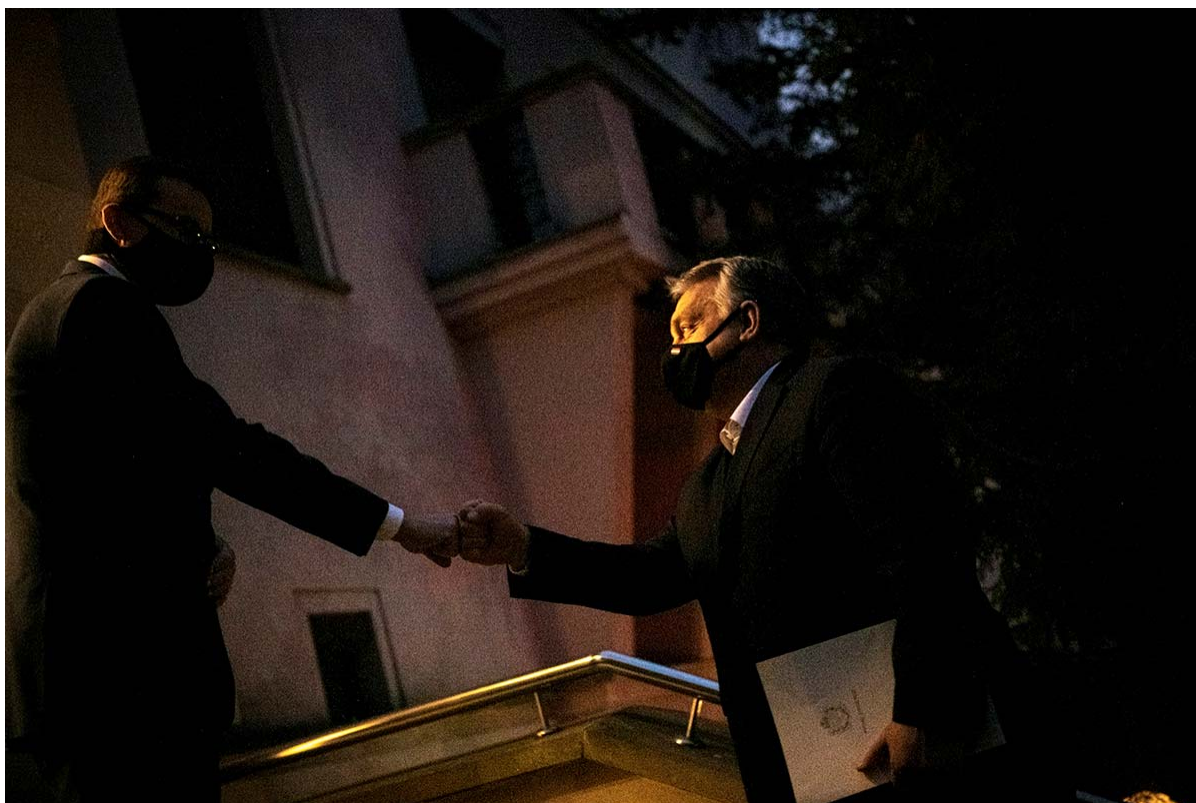
de a felvonás végén kijön meghajolni. Az ilyen viták otthon jó szolgálatot tesznek: mindenki azt kommunikálja, hogy kemény harcokban, de nyert.

A vita bevett szokás, de a zsarolás is?

Az véleményes, hogy ízléses-e, ha az unió harmadik legnagyobb támogatottságú országa vétóval fenyeget. Egyébként már októberben elhangzott az Európai Unió gazdaságtana órán, hogy lesz megállapodás. Aztán jött a vétó, ami megállapodással zárult. Ha a politikai következményeket nem is nézzük, olyan mértékű fennakadást okozott volna, ha nincsen végrehajtási rendelet, amit nem lehetett vállalni. A kérdés megválaszolásához fontos elmondani: nem Magyarország került volna igazán nagy bajba, hanem a déli államok. Emellett a vitának számos dimenziója van: például az uniós döntéshozó szervek közötti versengés vagy a nemzeti kormányok közötti vita az EU jövőjéről.

Hosszabb távon a tárgyalóasztaloknál fizethetjük meg Brüsszel sarokba szorításának, illetve az arra tett kísérletnek az árát?

Az Európai Unió lecsupaszodott. Korábban valós cél volt az európai békerend megteremtése, a demokratikus kapitalizmus példája például a Közel-Kelet, Ukrajna vagy Oroszország számára. Amikor Magyarország az Európai Unió tagja lett, ez egy olyan közösség volt, amihez sokan akartak tartozni. Mára ez elmúlt. Már 2005-ben, az unió alkotmányáról szóló francia és holland népszavazás jelezte, hogy az európai projekt elvesztette a vonzerejét a polgárok jelentős része számára. Nem Kelet-Közép-Európában, hanem a nyugati, jóléti államokban, amelyek a révést fizetik. Ettől kezdve felerősödött egy olyan tendencia, hogy az a merészség, amit korábban Anglia megengedett magának, norma lett. Márpedig ők nukleáris hatalomként, birodalmi múlttal, a világ pénzügyi központjaként sok mindent megengedhettek maguknak, amit mások nem. A magyar, a lengyel, a szlovák, sok esetben pedig a finn és dán kormány is beállt a hátuk mögé, az angolok pedig elvégezték a piszkos munkát. Ők voltak az undokok, akik kiálltak olyan ügyekért, amikért mások nem feltétlenül. De már nincsenek angolok. Most ki kell állni a placcra. A magyar és a lengyel kormány felmérte ezt, és úgy látták, helyes vállalni a kockázatot, ráadásul mindez a belpolitikában még jól is elsülhet. A nemzetközi porondon pedig nem jelent súlyos veszteséget, hiszen már nincsenek olyan európai projektek, ideák, mint a korábbi időszakban.

MTI / Miniszterelnöki Sajtóiroda / Benko Vivien Cher Orbán Viktor miniszterelnök és Mateusz Morawiecki lengyel kormányfő találkozója Varsóban 2020. december 8-án.

Orbán Viktor szavaiból is azt tűnt ki, hogy nem igazán aggódik a vita kimenetele miatt. Novemberben a Kossuth rádióban azt mondta: akkor sem maradnak el fejlesztések, ha nem sikerülne megegyezni Brüsszellel a helyreállítási alapról, hiszen „hitelt mi is tudunk felvenni”. Majd bejelentette, hogy Magyarország 2,5 milliárd euró hitelt vett fel. Szerinte ez is azt bizonyítja, vagyunk olyan stabilak, hogy Nyugat-Európában is forrásokhoz jussunk. Egyetért ezzel az érveléssel? Mi lesz ennek az évtizedekre vállalt kötelezettségnek a sorsa?

Amikor az ország költségvetésében 1,9 százalékos hiány szerepel, és ehelyett a kincstári optimizmust képviselő pénzügyminiszter 9 százalékos hiányban gondolkodik, akkor nyilvánvaló a válasz: a különbséget át kell hidalni. Erre csak két megoldás van. A nadrágszj megszorítása a belső fogyasztás és a beruházások visszafogásával vagy külső források bevonása. Magyarország adósságrátája a hivatalos kimutatásokban 80 százalékról 68 százalékra csökkent az elmúlt év végére. Ez lényegesen alacsonyabb, mint az euróövezet 90 százalék körüli átlaga. Első ránézésre tehát Magyarország egy olyan állam, amelynek van tere a visszaesés költségeit külső hitellel áthidalni.

E mellé jön még egy forrás, amiről nem nagyon szoktak beszélni, a belső: a Magyar Nemzeti Bank elkezdett állampapírokat venni, tehát a Magyar Állampapír Plusz és egyéb megtakarítások mobilizálásán túl a jegybank közvetlenül finanszírozza a költségvetést. Ebből a két forrásból igyekeznek

betömni a lyukat, ami azért keletkezett, mert bár a termelés jelentősen visszaesett, az állami kiadások tovább folytak. Az állami apparátus még mindig túl nagy, tőkefedezeti helyett állami nyugdíjrendszerünk van, nem álltak le a nagyberuházások, különösen a kormányközeli beruházások, és bizonyos területeken be kellett vetni munkahelymegtartó támogatásokat is. A járvány az egészségügyben realizálódó költségei hatalmasak, ráadásul senki nem számított rájuk. Mivel ezek valós, nagy költségek, a jegybank állampapír-vásárlásaival nem fedhetők le, valós, külső forrásokra volt szükség. A negatív kamatok, sőt egyes országokban a negatív nominális kamatok világában pedig Magyarország jó adósnak számít. Egy japán nyugdíjalapot egyáltalán nem érdekli, hogy mire megy a hitel. A lényeg, hogy legyen hozam. Az egy másik kérdés, hogy a kormány mire költi ezt az összeget, megtérül-e, mit jelent az ország versenyképessége és az emberek jóléte szempontjából.

Tényszerűen igaz, hogy jelenlegi ismereteink szerint jó feltételekkel, minimálisan a piaci ár felett jutott pénzhez az ország, ami azt is jelenti, hogy nem nekünk volt életbevágóan fontos a helyreállítási alap pénze, hanem a görögöknek, a spanyoloknak, a franciáknak.

Matolcsy György szerint a recesszió feléről a kormány tehet. Egyetért vele?

Matolcsy György és Varga Mihály között régóta zajlik egy angol szóval blame game-nek nevezett játszma, hogy kinél van a Fekete Péter. A Magyar Nemzeti Bank makroökonómiai érvek sorával osztotta ki többek között a Pénzügyminisztériumot, a külső megfigyelőket, az Európai Uniót, szakértőket, ezekből pedig teljes mértékben vissza kellett vonulniuk. Nyáron még bőszen állították, hogy a magyar gazdaság nem fog visszaesni, ehhez képest a várható 6,5 százalékos visszaesés – nevezzük így – jelentős eltérés. Ilyen esetben meg kell magyarázni, hogy mi ennek az oka, ráadásul a versengő hivatalba ilyenkor bele lehet rúgni egy nagyot.

Koszticsák Szilárd / MTI Varga Mihály pénzügyminiszter, Orbán Viktor miniszterelnök, Parragh László, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke és Matolcsy György jegybankelnök a kamara gazdasági évnitóján 2020. március 10-én.

Nincs abban igazság, hogy aktívabb költségvetési politikával elé lehetett volna menni a visszaesésnek?

Mit is kellett volna még csinálni? Az állami beruházások jelentős része nem állt le, a munkahelyvédelmi támogatások jelentős részét nem megtérülési elven osztották ki, ahogy a sporttámogatásokat sem, és a katonai kiadások növelése sem a nagyfokú megtérülést szolgálja, a rendkívül jelentős egészségügyi kiadások pedig főleg nem. Amit a költségvetési politika észszerűségi keretein belül meg lehetett tenni, azt megtették. A belső szerkezet egy másik kérdés, el tudtam volna képzelni olyan megoldásokat, amelyekben a megtérülésnek nagyobb, az állami fontoskodásnak, a közvetlen juttatásoknak kisebb szerepük van, és amelyek szociálisan érzékenyebbek: amikben nem három hónap a munkahelykeresés támogatása, hanem mondjuk kilenc vagy tizenkettő.

2019 novemberében a CEU rendezvényén – még a koronavírus robbanása előtt – arról beszélt, hogy érezni lehet a recesszió előszelét. Egy világjárvánnyal, de a recesszió valóban megérkezett. Ezek szerint valamennyire számítani lehetett rá?

Nagyon ritkán fordul elő, hogy egy közgazdász előrejelzése bejön, de most sajnos ez történt. Akkor arra hívtam fel a figyelmet, hogy eltelt egy bő évtized a legutóbbi nagy megtorpanás óta, és csaknem 180

éves tapasztalat, hogy 10-12 évente jön egy komoly recesszió. Azt azonban nem tudjuk, hogy mi lesz a válság elindítója. A 2007-2009-es válságnál senki nem gondolt arra, hogy egy angol, lényegében állami tulajdonú, alacsony kockázatú jelzáloghitelezéssel foglalkozó bank bedőlése világméretű pénzügyi válságot indít el. Raghuram Rajam, aki ekkor a Nemzetközi Valutaalap vezető közgazdásza, később India központi bankjának elnöke lett, 2006-ban már beszélt erről, és akkor nagyon csúnya megjegyzéseket kapott. Hiszen miért kell riogatni a piaci szereplőket? Aztán a baj elérkezett. Nagyon hasonló volt a helyzet tavalyelőtt ősszel is: eltelt az egy évtized, egyre szaporodtak az árulkodó jelek, lehetett tudni, hogy a piacok túlértékelték, hogy óriási feszültségek vannak a világ pénzügyi rendszerében. Arra persze senki nem számított, hogy egy világjárvány lesz a kiváltó ok.

A koronavírus – túl az emberi, egészségügyi, környezeti hatásokon – a világ pénzügyi rendszerét megrázó sokként működött, ami bedöntötte a reálgazdaságot és ellentmondásos helyzetet hozott létre. Nem a pénzügyi szektor dőlt össze és temette maga alá a reálgazdaságot. A pénzügyi szektorban van néhány vezető vállalat, amelynek a részvényei szárnyalnak, ezért a Dow Jones és a NASDAQ rekordokat dönt, miközben az európai, az amerikai, a japán, az angol és még számos gazdaság klasszikus válsághelyzetben van.

Úgy képelem el, hogy az első hullámban, amikor sorra fékezett a Magyarországon húzóágazatnak számító autóipar és turizmus, végiggondolta, hol lehet ennek a lejtmenetnek a vége. Jobban vagy rosszabbul reagál eddig a magyar gazdaság, mint amire számított?

Bevallom, nem számítottam ekkora földindulásra. Az első hullámban még nem lehetett látni, hogy ilyen mértékben és ennyi időre leáll az élet. Nem lehetett látni a kijárási korlátozást, a digitális oktatást, nem volt teljesen egyértelmű, hogy ilyen elhúzódó válsághelyzettel kell szembenézni. Abban bíztam, amiben sokan: eltart 2-3 hónapig, meglesz a gyógyszer és az oltóanyag. De gyógyszer még mindig nincsen, és bár szép dolog a vakcina, nagyon fontos lenne, hogy gyógyítani tudjuk a megbetegedést. Ilyen sokkal szerintem senki nem számolt, én sem.

Egy autóipari vagy turisztikai kis- vagy középvállalkozásban általában van annyi tartalék, hogy 2-3 hónapot – ha nagy nehézségek árán is, de – átvészeljén. Egy vagy extrém esetben két év nincsen benne semmilyen gazdasági kalkulációban. Akármit mondjanak is a foglalkoztatási adatokról, a saját szemünkkel láthatjuk, hányan mennek tönkre, hány üzlet zár be, kit küldtek el. Az sem látható, hogy ki és hogyan tud majd ebből talpra állni. Az biztos, hogy a felső tíz százalék jól jött ki belőle: ők azok, akiknek jó számítógépük van, otthonról tudnak dolgozni, esetleg Magyarországról külföldre dolgoznak, és euróban, dollárban kapják a fizetésüket. De az igazán nagy tömeg, a szolgáltató szektorban dolgozók helyzete, életlehetőségeik kérdésesek.

Ráadásul a koronavírus széthúzta a társadalmi ollót, a társadalmi költségek elképzelhetetlenül nagyok.

Koszticsák Szilárd / MTI

A virtuális világhoz való hozzáférés lett a vízváltó?

Akinek nem volt módja, tudása, hogy az életét, tevékenységét online folytassa, az jelentősen alulmaradt azokkal szemben, akik otthonról, akár a kanapéről is pénzt tudnak keresni. Aki nem tudott lépést tartani a tudáshiány, az informatikai feltételek vagy bármi más miatt, az komoly versenyhátrányba került. Jellemzően kikiről beszélnek? A szegényekről, a leszakadókról, a kevésbé motiváltakról. Keveset beszélünk arról, hogy óriásira nőtt a szakadék a társadalom digitálisan működni képes és nem képes része között. Mondok egy példát: a CEU hallgatói miatt nem aggódom, egy-egy előadásomon számos országból vesznek részt hallgatók, van rendes számítógépük, jártasak az informatikában, rugalmasak a nehézségekhez való alkalmazkodásban, a problémamegoldásban. Mit tegyen az, akinek az internet szinte idegen világ, aki nem tud programokat letölteni, aki esetleg csak most szerzett be egy gépet? Hogyan segítsen a digitális oktatásban az a szülő, aki maga is alig konyít a digitális világhoz? Egy kis faluban, digitális ismeretek nélkül hogyan várható el, hogy valaki jól fizető munkát találjon, hogy kiaknázza a társadalmi mobilitást?

Épp nemrég, egy uniós konferencián magabiztosan említette az Innovációs és Technológiai Minisztérium államtitkára, hogy a kormány dolgozik a digitalizáción, a környezetvédelmen és a

társadalmi mobilitáson. Az jutott eszembe, amit gyerekkorunkban mondtunk ilyen esetben: „Hit, remény, szeretet, egyesítsen benneteket!” Ennek semmi köze a realitáshoz. Hogyan szeretnénk annak a digitális kompetenciáit fejleszteni, aki írni-olvasni vagy épp angolul nem tanult meg? Nem lehet digitálisan oktatni. Nem itt kellene, nem itt kellett volna kezdeni. Aggódhatunk azok miatt, akik nem szerezték meg a szükséges alapképességeket és akiknek jelentős többsége fiatal. Mi lesz velük? A koronavírus megmutatta, mire megy az ember digitális kompetencia nélkül. A társadalom ilyenfajta szétszakadása nem egy kényelmes téma, ezért inkább nem beszélünk róla. Pedig ez olyan veszély, ami nem az unokáinkat fogja érinteni, hanem akár egy-két-három éven belül élesedhet.

December elején jelent meg a GKI előrejelzése, amelyben úgy fogalmaztak: „A magyar kormány a fő vonásaiban immár egy évtizede létrejött magyar modell természetének megfelelően reagál a válságra.” Milyen ez a magyar modell, és mit jelent ez a válságkezelésben?

Ez a helyzet lényegre törő megfogalmazása.

A kormányzat a saját feje után megy: maga szereti eldönteni, hogy kinek ad és kinek nem, hogy kit emel ki és kit nyom el. Ennek a gondolkodásmódnak az egyik megtestesítője két évtizede Matolcsy György, a másik pedig a kevésbé látható, kevésbé exponált, de hatalmas szervezeti és pénzügyi, illetve beavatkozási hatalommal rendelkező Palkovics László.

Ők mindketten előre nem ismert tervek és elképzelések alapján intézkednek, mozgatnak meg hatalmas összegeket és infrastruktúrákat. A jéghegy csúcsa, két igazán látványos és tanulságos ügy Paks 2 és a Budapest–Belgrád vasútvonal: senki nem tudja, hogy miért pont ezekre kell felfoghatatlan összegeket elkölteni. A járványkezelésben is azt láthattuk, hogy mintha esetlegesen, véletlenszerűen hoznának döntéseket. Nem akarok semmit eltúlozni, de a járvány eddigi legrosszabb napjain kevesebb mint 700 ember volt lélegeztetőgépen. A 700 és a megvásárolt 20 ezer között még akkor is jelentős az eltérés, ha figyelembe vesszük, hogy tartalékot képeztek. Mikor volt annyi aneszteziológus Magyarországon, hogy ennyi lélegeztetőgépet kezeljenek? A GKI mondata a mostani helyzetben annyit jelent, hogy a kórházakat a belügyminiszter alá rendeljük, a vírusokra pedig fegyveres őrök vadásznak este 8 órától. Döntés, döntés, persze. De értelmes, hasznos, előrevívő?

Balázs Attila / MTI Ápolók látnak el egy beteget a Jóna András Oktatókórház Covid-intenzív osztályán Nyíregyházán 2020. november 25-én.

Szinte állandó hadiállapot van, pedig senki nem fenyeget minket. Emellett nem folynak érdemi, szakmai viták, amelyekben felmerülhetnének olyan kérdések, hogy miért kell milliárdos csapatszállító gépeket venni, miért kell méregdrága légvédelmi elhárító rendszer, miért kell több tízezer lélegeztetőgép, amikor személyzet biztosan nem lesz hozzá. Ugyanígy nem esik szó gazdaságvédelmi súlypontokról, a nagyrészt a klientúrának adott milliárdos támogatásokról vagy a felsőoktatás helyzetéről.

A rendszer lényege, hogy nincs tárgyalás, nincs alkudozás, az van, amit ők akarnak.

Milyen modell ez?

A szingapúrihoz szokták hasonlítani, azonban amikor ezt hozzák fel érvként, a jelentősen eltérő körülményeket ki szokták hagyni. Szerintem nem Szingapúr a viszonyítás, hanem sajnos visszazökkenünk a '30-as évek állam vezérelte modelljébe, amelyet a sógor-komasság, az ismeretség ugyan felpuhított, mégis jelentősen korlátozta a versenyt és a szabadságot. Ez egy kifutott modell, ami a '70-es években már a délkelet-ázsiai fejlődő országokban sem működött. A korábban ilyen megoldással sikeres országok is megkezdték az átállást egy demokratikusabb, nagyobb szabadságot és részvételt garantáló rendszerre.

Mire számít 2021-ben gazdasági szempontból?

Lassú kilábalást várok, szerintem nem lesz gyors visszapattanás. Rosszul teljesít a turizmus, az autóipar, a forrásokat kis hatékonysággal osztották el, semmi nem indokolja, hogy főnixként poraiból feléledjen a gazdaság. A GKI által is említett magyar modell a 2013 és 2019 közötti időszakban jellemzően a kedvező külső feltételeken alapult, ezek pedig nem biztos, hogy most is adottak lesznek. Egy dolog, hogy mennyi uniós pénz van az ország borítékjában, és egy másik, hogy abból valóságosan mennyit lehet lehívni. Arra számítok, hogy a külföldi működőtőke beáramlása sem lesz lendületes, hiszen a piacokon érzékelhető a félelem.

Nagyságrendileg a gazdaság ötöde halt el a járvány első két hullámában, ez azt jelenti, hogy nem tudnak újraindulni, nincs miből újraindítani. Nekik nincsenek B vagy C terveik.

Az államnak pedig nincs olyan nagy anyagi mozgástere, hogy ezt kompenzálja. Amiben még leginkább van, azok a presztízs által motivált befektetések. Még mindig erőteljesen finanszírozzák a szinte kötelező sportberuházásokat, pedig van már Puskás-stadion, van Duna Aréna, a Szalajka-völgyben Mészáros által épített lovascentrum... El tudnék képzelni egy olyan helyzetet, hogy azt mondják: most elértünk egy útelágazáshoz, bizonyos dolgokról lemondunk vagy elhalasztjuk, és ebből a pénzből inkább az átképzésre, a munkahelymegtartásra, munkahelykereső támogatásokra, kezdő vállalkozások támogatására költünk.

Reálisan számít egy ilyen bejelentésre vagy ilyen irányú intézkedésekre?

Nem jelzem előre, és akkor finoman fogalmaztam. A múlt év egyik nagy tanulsága az, hogy azt hinnénk, mindennek vége, nagy a baj, most aztán jön valami nagy változás. És dehogy jön. Ugyanúgy megy az állami pénzek kifizetése ugyanannak a körnek, kevésbé ellenőrzött módon. A koronavírus sem akasztotta meg azt a logikát. Halkan jegyzem meg, hogy ezt nem lehet a végtelenségig csinálni, valaminek változnia kell, már csak azért is, mert szigorúbb lesz az európai pénzek elköltésének ellenőrzése.